

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ДНЗ «ХПТУ ім.Й.П.Станька»

ВІКОВА СПАДЩИНА ТРАДИЦІЙНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ ЯВОРІВЩИНИ

Науково-практична конференція
(30 травня - 1 червня 2016 року)

сmt Івано-Франкове

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ДНЗ «ХПТУ ім. Й.П. Станька»

ВІКОВА СПАДЩИНА ТРАДИЦІЙНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ ЯВОРІВЩИНИ

Науково-практична конференція
(30 травня – 1 червня 2016 року)

сmt Івано-Франкове – 2016

ББК 74.564(Укр):87.822.9

УДК 377.3:745.51:75

В 433

Укладачі:

Сліпчишин Л. В., доцент Львівського навчально-наукового центру професійної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник ;

Гузюк В. Б., методист Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області

В 433

Вікова спадщина традиційних художніх ремесел Яворівщини : матеріали науково-практичної конференції ((31 травня–1 червня 2016 р., смт. Івано-Франкове Львів. обл.) / [укл.: Л. В. Сліпчишин, В. Б. Гузюк] ; НМЦ ПТО у Льв. обл., ДНЗ «ХПТУ ім. Й.П. Станька». – Івано-Франкове, 2016. – 80 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей учасників науково-практичної конференції «Вікова спадщина традиційних художніх ремесел Яворівщини», проведеної у рамках сьомого конкурсу фахової майстерності з професії «Різьбяр по дереву» ім. Й.П. Станька серед учнів ПТНЗ і студентів, що проходив 30 травня–1 червня 2016 р. в ДНЗ «ХПТУ ім. Й.П. Станька», розташованого в смт. Івано-Франкове Львівської області.

Рекомендовано для педагогів професійно-технічних навчальних закладів, учителів профільної загальноосвітньої школи, усім, кому не байдужі проблеми художньої професійної освіти і навчання молоді.

Матеріали надруковані в авторській редакції.

© ДНЗ «ХПТУ ім. Й.П. Станька», 2016.

ЗМІСТ

Гузюк В. Б.	Роль конкурсу професійної майстерності серед учнів у збереженні народних традицій різьбярства	4
Гевало В.М.	Формування яворівської мистецької школи як явища	6
Сидор М. Б.	Залучення молоді до науково-дослідницької роботи в контексті збереження традицій та досягнень декоративно-прикладної діяльності рідного народу	9
Герус Л. М.	Яворівська дерев'яна забавка: історія та сучасність	16
Сліпчишин Л. В.	Випускники «Яворівської мистецької школи»: професійний портрет	30
Копельчак М.П.	Сучасне науково-методичне забезпечення професійної освіти	54
Шпільман М. П.	Організаційно-педагогічні аспекти збереження традицій мистецької Яворівської школи	58
Станько Я. Й.	Спогади про батька Й. П. Станька – засновника «Яворівської різьби»	72
	Рекомендації науково-практичної конференції «Вікова спадщина традиційних художніх ремесел Яворівщини»	75

Сліпчишин Лідія Василівна,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
доцент Львівського навчально-наукового центру
професійної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова

ВИПУСКНИКИ «ЯВОРІВСЬКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ»: ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ

Створення освітнього закладу в регіоні ініціюється тоді, коли в ньому виникає соціально-економічна потреба: дати можливість молодому поколінню здобути освіту, фах і відкрити шлях до побудови власної професійної кар'єри. Регіональний аспект здобування фаху пов'язаний з конкретними історичними обставинами, які впливають на професійне поле галузі: зміни в господарюванні, культурний процес, розвиток техніки й технології призводять до занепаду і навіть зникненню одних професій, натомість виникає нагальна потреба в інших. У таких обставинах професійний навчальний заклад має проводити гнучку політику і займатися освітнім маркетингом. У цьому аспекті вирізняються проблеми художніх училищ, які орієнтуються на народне мистецтво.

Значними перевагами освітнього закладу, які сприяють формуванню його іміджу, є: *по-перше*, якість підготовки фахівців, що залежить від якості абітурієнтів, педагогічного колективу і навчально-методичного забезпечення; *по-друге*, наявність освітньо-професійних традицій та цінностей; *по-третє*, наявність творчого розвивального середовища; *по-четверте*, професійна кар'єра випускників за профілем навчання. Сьогодні для художніх професійно-технічних навчальних закладів важливо не опинитися в маргінесному стані та не опуститися до рівня провінційності. Це означає, що потрібно дбати про фіксування досвіду і досягнень, зберегти все найкраще зі створеного, тобто традиції, та одночасно проводити активну роботу по впровадженню нового, тобто інновацій, що створює передумови для *затребуваності як закладу, так і майбутніх фахівців, що він випускає.*

Нова інноваційна діяльність професійного художнього закладу має ґрунтуватися на таких принципах: *«Перший принцип* – розробити спектр виробів, достатньо нескладних у виконанні, але які мають, з одного боку, прикладне значення (предмети побуту та щоденного вжитку), з другого – художньо-естетичне оформлення. *Другий принцип* – художнє оформлення повинно поєднувати народні традиції прикладного мистецтва та норми художньої творчості. ... *Третій принцип* – якнайбільше розвинути в студентів почуття стилю, смаку, їх композиційних здібностей. У цьому випадку розвиток традиції відбувається в напрямі сучасних художніх пошуків, але коріння не втрачається» [1, с.165]. Втілення художньо-прикладної традиції здійснюється через випускників, які своє професійне життя пов'язали з мистецтвом у всіх його проявах.

Метою статті є показати роль навчального закладу в формуванні такого явища як **«Яворівська мистецька школа»** на прикладах випускників Івано-Франківського ХПТУ ім. Й.П.Станька, а також виділити ті якості випускників, що допомогли їм професійно реалізуватися.

Івано-Франківське ХПТУ ім. Й.П.Станька належить до тих нечисленних закладів, яким вдалося у різні історичні моменти в пошуках нової ідентичності звертатися до джерел народної творчості, зберегти і примножити традиції регіонального мистецтва, але вже на нових засадах.

Сьогодні для моніторингу багатьох аспектів, пов'язаних з якістю підготовки фахівців навчальними закладами та їх професійної кар'єри, використовують біографічний метод. Цей метод у психології застосовують у разі дослідження життєвого шляху особистості та виявлення тих психологічних якостей, які сприяли його успішності [3, с.52]. У педагогічному сенсі цей метод дозволяє виявити чинники впливу на формування і розвиток важливих професійних якостей особистості та її соціалізацію, щоб у подальшому враховувати їх при підготовці майбутніх фахівців. У випадку підготовки фахівців художнього профілю, якщо простежується позитивна результативність, може бути порушене питання про існування певної тенденції та навіть формування утворення із соціа-

льним змістом, тобто мистецької (художньої) школи, яка є за своєю сутністю явищем. Залежно від самобутності, самостійності, інноваційності явища, яке дало основу для виникнення школи, розрізняють різні рівні його прояву.

Як зазначає М.Станкевич, сучасне етнічне народне мистецтво відрізняється певним набором етномистецьких традицій, способами їхньої трансляції і формами функціонування. У свою чергу в етномистецькій традиції найменшими утвореннями, що інтегруються в кожному виді народного мистецтва, є жанрові та локальні традиції. Вони функціонують за допомогою певних стереотипів. Учений робить висновок, що: «етномистецький стереотип – це типові технологічні, формотворчі, декоративні, сюжетно-семантичні та інші рішення, в яких нагромаджений досвід однієї людини, а також досвід поколінь майстрів, які наслідують традицію; це специфічні частинки мистецьких цінностей, що відтворюються і передаються у часі» [15, с. 95]. Отже, якщо локальна традиція вийшла за межі регіону, це означає, що виникнули і діють стереотипи (технологічні, декорування, засобів виразності, іконографічні, семантичні, тектонічні, артефактів), які певним чином впливають на традиції в інших географічно-етнографічних регіонах: Це дає підставу говорити про формування мистецької школи.

На основі вимог, що ставляться до наукової школи [13, с.261], можна визначити головні ознаки виникнення *мистецької школи*: значущість результатів роботи фахівців; наявність значної кількості висококваліфікованих послідовників; високий авторитет у мистецьких колах; громадське визнання; спільні художньо-естетичні погляди учасників; оригінальність методики роботи; наявність лідерів, які володіють умінням підбирати творчу молодь і навчати її професійного мистецтва, заохочувати самостійність мислення та ініціативу. Якщо мистецька школа виникла на базі навчального закладу, то потрібно враховувати чинники, які «забезпечують стійкість, стабільність, протяжність у часі й просторі та повторювання типових мистецьких ситуацій (стереотипів)» [15, с. 93], і створити *організаційно-педагогічні умови* для нагромадження, відбору і пере-

дачі досвіду, відтворення і захисту традиції, і, що дуже важливо, активно шукати інновації, які могли б бути стійкими в часі. У цьому аспекті біографічний метод може допомогти зрозуміти дію механізму функціонування традицій, формування трансляції і виникнення шкіл. Практично школи виникають на третій стадії багатомірної діахронної моделі етномистецької традиції, яку запропонував С.Арутюнов [2]. По суті це модель життєвого циклу традиції, яка унаочнює дію процесів, які одночасно перебігають в її реальному вимірі.

У контексті визначення потужності діяльності школи та її впливу за межами регіону доцільно виділити рівні випускників за *критеріями* – досягнення і вміння передавати її художньо-естетичні погляди наступним поколінням митців. *Цінність існування мистецької школи визначається наступністю в опануванні, передачі традиції та впливом на інші традиції чи школи.* На нашу думку, доцільно поділити випускників на п'ять груп: *перша* – особистості, які на основі засвоєної мистецької традиції зуміли знайти власний шлях в мистецтві, добилися значних успіхів і створили власні школи майстерності; *друга* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, добилися значних успіхів і готують послідовників в освітніх закладах; *третья* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, у подальшому поєднали її з іншими традиціями, добилися значних успіхів і готують послідовників; *четверта* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію і побудували власну професійну кар'єру; *п'ята* – особистості, які засвоїли мистецьку традицію, але працюють за іншим фахом.

Початком освітньої традиції «Яворівської мистецької школи» можна вважати 1896 рік, коли за рекомендацією керівництва Крайового відділу освіти у м.Яворові (біля Львова) Владислав Ян Алойзи Нємчиновські організував Школу дерев'яного забавкарства та став її першим директором (на цій посаді пробув лише рік) [18]. Основним аргументом на користь такого рішення був той факт, що, починаючи від XVII ст. в Східній Галичині в Яворові (біля Львова) існував потужний ремісничий осередок, де виготовляли предмети домашнього вжитку з дерева. На зламі XIX і XX ст. в артілі, що об'єднувала майстрів народних реме-

сел і надомників (халупників), було зібрано великий асортимент забавок, які мали стильові особливості і користувалися попитом серед населення на теренах не тільки Галичини, але й цілої Польщі. До 1905 року школа дерев'яного забавкарства мала назву «Крайова майстерня науки виготовлення іграшок і дерев'яних іграшок» (Krajowy warsztat naukowy dla wyrobu zabawek, zabawki drewniane).

Вже з 1905 року «Крайова майстерня науки виготовлення іграшок і дерев'яних іграшок» змінила назву на «Державну школу деревного промислу» (яку в побуті називали промисловою школою) і почала готувати фахівців за трьома напрямками (столярний, різьбярський і токарний). З того часу керівництво школи почало приділяти серйозну увагу художній освіті учнів. У сприятливому середовищі школи склались умови для творчого зростання учнів, які в подальшому пішли тими професійними стежками, які відповідали їх обдарованостям.

Школа дерев'яного забавкарства була першою в Галичині, а її традиції у виготовленні забавок переносились випускниками в інші регіони. Зокрема, один з випускників школи – Мар'ян Гарбацкі, родом з м.Лежайська (Ряшівське воєводство), в 1909 році розпочав виробництво іграшок в рамках місцевої «майстерні Забавкарської спілки». І до цього часу дослідники лежайської іграшки підкреслюють її східногаличанське львівсько-яворівське коріння, хоча в самому Лежайську традиція виготовлення іграшок сягала XVII ст., коли з'явилося святилище Богоматері, почали проводитись численні престольні свята і продаж відповідного краму [17].

Оскільки виникнення мистецької школи пов'язується з певними досягненнями в галузі мистецтва, розглянемо професійні здобутки тих випускників, які входять в *першу групу* і завдяки яким традиція транслюється в інші регіони, збагачує інші види мистецтв. Чим їх більше, тим тривалішою може бути оптимізаційна стадія (за С.Арутюновим), що характеризує розквіт традиції. А також

більшою є ймовірність того, що серед них знайдуться інноватори, здатні дати друге життя традиції.

СЕВЕРА Іван Васильович (21.05. 1891 — 20.12. 1971)

У 1904–1907 рр. навчався в Яворівській «Державній школі деревного промислу». З цього періоду найбільше відомо те, що йому подобалося виготовляти фігурки–іграшки, які навіть користувалися популярністю. Зокрема, до нього часто зверталися вчителі й колеги з проханням зробити чергову іграшку. Багато іграшок роздавав, але траплялося й так, що й продавав.

Протягом ХІХ століття та аж до 1939 року Яворів був повітовим містом, в якому вирувало культурне життя, були освітні та культурні заклади: з жовтня 1881 року запрацювала українська читальня; з вересня 1903 року – філія Товариства «Просвіта», яка проводила на Яворівщині просвітницьку роботу і порушувала питання про відкриття українських шкіл; з 1904 року – спортивне товариство «Січ». Державна школа деревного промислу мала духовий оркестр з 10-12 учнів, який брав участь у всіх культурних заходах міста, а на Новий рік ще навідувався до відомих громадян з новорічними побажаннями [16., с.472]. Маючи такі можливості, допитливий юнак багато читав і вчився музики.

Після закінчення школи деревного промислу молодий Севера відібрав свої найкращі фігурки і подався у Львів шукати роботу. Першою була праця в іконописній майстерні. Новий напрям роботи вимагав від юнака поглиблених знань із мистецтва та релігії, у нього з'явилась мотивація продовжувати навчання у художньому напрямі. Протягом наступних років ця мотивація не зменшувалася, а була рушійною силою його творчих здобутків як у мистецькій, так і педагогічній діяльності.

І.Севера – один із фундаторів львівської модерної школи скульптури. У своїй педагогічній діяльності він виходив із засад світового монументального мистецтва. Характерною особливістю львівської скульптурної школи був синтез ідей національного та загальноєвропейського модернізму, адаптований на ґрунті українських етнонаціональних художніх традицій. Його вважали най-

більш компетентним фахівцем у трактуванні пластики, фундаментальності її виконання Це був скульптор-практик, який зіграв визначну роль у розвитку профільної мистецької освіти у Львові.

Методика навчання І.Севери не збігалася з офіційною, бо ґрунтувалася на модерних принципах і підходах: дотримання реалістичної основи, відображення внутрішнього світу в реальному образі, використання нових художніх засобів емоційного виразу тематичного змісту творів. Щоб якнайкраще втілити ідею, скульптор повинен мати розвинуте асоціативне мислення та уяву. Ці якості дозволяють йому звертати увагу перш за все на основні елементи пластики для передачі яскравого внутрішнього виразу. Педагогічні вимоги до формування майстерності скульпторів впливають з основних принципів пам'ятникової пластики (скульптурний силует, лаконізм контурів, пластичні якості використовуваних матеріалів) [6;14].

Керуючись педагогічною мудрістю, І.Севера орієнтував студентів на глибоке розуміння мови пластики, на те, щоб читати скульптуру як незвичну книгу, яка хвилюватиме і запам'ятається глядачам. А одному зі своїх кращих учнів – І.Самотосу, поставив завдання бути не «малим Северою», а «великим Северою» [7, с.715].

Особистісні риси і здібності, що сприяли досягненням: пізнавальна допитливість, творча обдарованість, ініціативність, працездатність, наполегливість, вмотивованість, спостережливість, педагогічні здібності.

Учні та послідовники: з Львівщини – Дмитро Кржавич, Володимир Одрехівський, Іван Самотос; з Сумщини – Анатолій Скиба; з Закарпаття – Іван Андрейканич та багато інших.

СТАНЬКО Йосип Петрович (30.04 1893 – 17.11 1967)

Основні етапи життєвого шляху і творчі здобутки Й.Станька відображені в спогадах його учня К.Каваса [9].

З 1907 року почав навчатися на столярно-різьбярському відділі Державної школи деревного промислу, Поряд із навчанням фаху різьбяра молодий

хлопець відвідував два гуртки – духовий оркестр і гурток мандоліністів. Після закінчення школи Йосип отримав звання підмайстра, але, враховуючи його здібності і потяг до навчання, керівництво рекомендувало йому продовжити навчання у Львові.

З 1911р. протягом чотирьох років він вивчав у Львівській промисловій школі столярний і різьбярський фахи, освоював педагогіку трудового навчання, набув спеціальність майстра–вчителя у столярно–різьбярській справі.

У 1920 р. за скеруванням Крайової кураторії (управління освіти) почав працювати в Яворівській промисловій школі (Державній школі деревного промислу) майстром–інструктором, спочатку за контрактом, а згодом на постійній основі. З приходом радянської влади у 1939 році заклад був перейменований на столярну школу. У ній майстер працював до німецької окупації 1941 року.

Під час німецької окупації у 1941–1944 рр. працював учителем трудового навчання в Яворівській гімназії «Рідна школа». Але коли у 1942/43 і 1943/44 навчальних роках було відновлено роботу Державної школи деревного промислу, то Й.Станько очолив різьбярський відділ і працював майстром–інструктором, суміщаючи з роботою в гімназії.

Від часу звільнення західноукраїнських земель від німецької окупації в 1944 році і до 1946 року працював в яворівській артїлі імені Т.Г.Шевченка художником оформлення виробів. Завдяки його зусиллям, контактам і підтримці керівника «Облліспромсоюзу» постало питання про відкриття профтехучилища.

У 1946 році за розпорядженням Ради Міністрів СРСР в м.Яворові організовано роботу Школи художніх ремесел, в якій почав працювати Й.Станько майстром–інструктором і пропрацював до офіційного завершення роботи в 1959 році у зв'язку з виходом на пенсію. Протягом цього періоду керував роботою гуртка художньої різьби.

Навчання у Львівській промисловій школі значно вплинуло на формування художньо-естетичної культури молодого різьбяра. Адже створення такого

навчального закладу переслідувало важливу мету: готувати майстрів для місцевого народного мистецтва, які б володіли художньою грамотою і високою виробничою культурою. Це відкривало великі можливості: їхня творчість була позбавлена проявів дилетантизму, що робило їх конкурентоздатними.

Самостійна творча робота Й.Станька дістала поштовх у 1920 році, коли він почав працювати в Яворівській промисловій школі. Те, що бентежило його уяву багато років, визріло у нове художнє явище – Яворівську різьбу.

У широкому розумінні яворівська різьба об'єднує всі види різьб, що характерні для роботи місцевих майстрів–різьбярів. До цих видів можна віднести: різновиди плоскої різьби – контурну двогранну і тригранну-виїмчасту; рельєфну ажурну різьбу; об'ємну (скульптурну) різьбу. Розвиток кожної з них має свою історію, яка сягає глибини віків.

Для задоволення потреб населення поряд із різноманітними різьбленими виробами виготовлялися також дерев'яні іграшки та скрині, оздоблені народними мальованими орнаментами. Спостерігався цікавий творчий експеримент, коли виготовлення іграшок переростало в об'ємну різьбу і малу скульптуру, а композиції мальованих орнаментів переносилися на різьбу. У результаті експериментів виникали цікаві ефекти, які відзначалися художнім рівнем і новизною. Це були своєрідні «рівчаки», які згодом вливалися в художню інновацію. Одним із таких експериментів була спроба ввести в різьбу по дереву елементи розпису іграшок і скринь, які застосовували у роботі майстри–халупники. Тривала робота Й.Станька у цьому напрямі завершилась винайденням нового виду різьби, яка стала відома як Яворівська різьба. *Провідною ідеєю, закладеною автором у цій різьбі, є взаємозв'язок форми виробу з орнаментальними мотивами.* У 1932 році він увів її у виробниче навчання майбутніх різьбярів.

У яворівському орнаменті відображається образ навколишнього рослинного світу, виражений через геометрію елементів та їх прихований космологічний зміст. Переважно це рослинні форми, стилізовані з лугових квітів і трав, гілочок з листочками, поширених квіток – руж, айстр (небесних зірок), а також

стилізовані геометричні форми – сітки (кратки). Загалом у яворівській різьбі є невелика кількість мотивів (20–35) і композиційних схем, але це відкриває неабиякі можливості для творчих фахівців. Оскільки населення не живе відокремлено, то й його сприйняття світу не позбавлене зовнішніх впливів. Відповідно, у яворівському орнаменті можна знайти елементи, співзвучні творчості інших, часом дуже віддалених, регіонів (наприклад, листочки і деякі квітки зустрічаються в орнаментах на кераміці Стародавньої Греції). Ймовірно, така подібність має корені, які сягають глибин розвитку людської істоти, її світогляду, пов'язаного з Космосом, та мистецтва.

Цінність народної творчості як мистецького явища зростає тоді, коли воно виходить за межі географічно-етнографічної локалізації. Вивчаючи вироби ужиткового й декоративного характеру (розмальовані скрині та іграшки), Й.Станько зумів побачити в розмаїтті їх оздоблень те, що допомогло йому виділити і систематизувати найхарактерніші елементи. У результаті проробленої роботи він створив технологію нової яворівської різьби.

Характерні ознаки яворівської різьби: *поверхня* – на добре шліфовану і поліровану поверхню наноситься барвник для створення фону, який контрастуватиме з вирізьбленим орнаментом; *фон* – вишневий, коричневий, жовтий, сірий, зелений, однотонний або з тонованими висвітленнями; *елементи різьби* – крапки, підковки, листочки, квітки, сітки, качечки, пояски, вазонки; *технологічні особливості виготовлення* – жолобчасто-виїмкова різьба, прорізання по способу мазка пензлем «одним махом», поєднання крупних і витончених елементів і мотивів.

Джерелом натхнення для створення композицій орнаментів були традиційні схеми яворівських скринь. Майстер не розробляв композицій у кольорі, а лише створював на кальці або на папері робочі малюнки олівцем. Орнамент перетискував на відполіровану поверхню шилом чи заоваленим цвяшком. Для роботи застосовував спеціалізовані для певних елементів різьби стамески: контурка, яворівка, підківка, пшеничка.

Одним із перших виробів майстра, що прикрасила яворівська різьба, були шкатулки (місцева назва – касетки), виготовлені у формі мініатюрної яворівської скрині на колесиках. У центрі кришки скрині була пишна розетка або вазон. По краю кришки вони доповнювались вузькою канвою, яка акцентувала центр. Щоб не відволікати увагу глядача від кришки, бічні частини виробу покривались скромнішим орнаментом. Відполіровані, тоновані та декоровані шкатулки виготовлялись різних форм і на будь-який смак. Основною вимогою до них була гармонія форми і декору.

На початку 50-х рр. майстер рекомендував використовувати яворівську різьбу для декорування меблів. Щоб втілити задум у виробництво, ініціативна група з кращих викладачів і різьбярів працювала протягом кількох років і виготовила меблевий гарнітур, декорований яворівською різьбою. Такі меблі відзначалися простотою форми, органічно пов'язаною з орнаментом, і, що важливо, технологічністю виготовлення. У 1954 році було створено гарнітур, до складу якого входили: письмовий стіл, стіл для зібрань, велика і мала шафи, двоє м'яких і четверо твердих крісел, підставка на квіти.

У 1954 році з нагоди 300-ї річниці Переяславської ради Й.Станько виготовив шкатулку із зображенням Богдана Хмельницького, якому пробував за допомогою дряпання надати тонованих ніжних переходів, що надавали художніх якостей гравюри. У подальшому, за порадою А.Будзана, визнаного знавця мистецтва різьби по дереву в Україні, дряпання було замінено гравірувальним різьбленням лініями, штрихами і площинами портретних зображень з обрамленнями яворівською жолобчасто–вибірною різьбою. Єдність технічного виконання різних композиційних частин декору підвищувала цілісність сприйняття виробу.

Протягом 1954 року розроблялась методика навчання нового виду різьби, а в 1955 році після затвердження в Укрпромradі, якій підпорядковувалось тоді училище, її було впроваджено в програму навчання Яворівської школи художніх ремесел. Й.Станько розробив технологію виготовлення і методику навчан-

ня, тобто для кожного елемента різьби підібрав відповідний інструмент і описав процес виготовлення.

Із цього часу творчий і технологічний винахід майстра масово поширився у художньому виробництві. Завдяки випускникам і майстрам артлілі імені Т.Г.Шевченка в Яворові авторська технологія різьблення поширюється й на інші регіони, збагачуючи місцеві традиції, стає відомою в усьому світі.

Яворівський орнамент починає застосовуватись у нових видах творчості: в мозаїці із шпону (маркетрі), в монументальному розписі. А коли інтерес до народного традиційного мистецтва значно впав, робилися експериментальні спроби застосовувати яворівський орнамент у рельєфній і рельєфно-ажурній різьбі в оздобленні традиційних виробів.

Враховуючи залежність майстрів-художників, що працювали на державній роботі, від пануючої ідеології, Й.Станько поряд із близькими його серцю постатями Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки виготовляв вироби, присвячені партійним заходам і прикрашені зображеннями радянських вождів.

В останні роки роботи в училищі (1960-1963) майстер працював над творчим використанням яворівського розпису на сучасних предметах ужиткового і подарункового призначення: виготовляв різноманітні коробочки, вишукані пудрениці тощо.

У кожного педагога є кредо, якого він дотримується у своїй професійній діяльності.

Я заповідь мамину знаю –
То совість моя у житті,
То голос із отчого краю,
І з ним я – не у самоті.
Приходжу, немов до родини, -
І радість, і сум розділю...
На поклик іду до людини,
Свою Україну люблю.

(«В зеленім селі на Поліссі», Володимир Матвієнко)

Наведений уривок із пісні на слова В.Матвієнка. повною мірою характеризує педагогічний стиль роботи Й.Станька і відповідає вимогам до особистості педагога-вихователя: професіоналізм, повага до гідності вихованця, вимогливість, громадянська позиція, вміння не лише організувати навчально-виховний процес, але й повести за собою. Оскільки майстер застосовував відпрацьовану досвідом і експериментами методику, в практичній роботі він не допускав найдрібніших недоробок. Тому вважав, що кожен учень має підвищувати майстерність через власний досвід.

Особистісні риси і здібності, що сприяли досягненням: допитливість, творча обдарованість, художній хист, працездатність, наполегливість, висока вимогливість до себе та інших, мотивованість, спостережливість, аналітичні здібності, педагогічні здібності.

Учні та послідовники: з Львівщини – С.Мельник, К.Кавас, М.Канарчик, І.Бабійчук, Б.Калюжний, В.Іодловський, В.Турчин, В.Кадук, Д.Патєєв; з Сіверщини – А.Колошин; з Полтавщини – О.Олешко, який вже був учнем С.Мельника. Традиції старших майстрів художнього різьблення розвивають їх учні Б.Бакалець, А.Гула, В.Яремін, С.Тлустий, А.Пенко, Я.Юзишин, Т.Тлустий, В.Малішевський .

Творчість Й.Станька започаткувала новий шлях у декоративному мистецтві, який у подальшому торували його учні й послідовники. Вони зберігали традицію і не давали їй зникнути завдяки власним творчим доробкам.

ОЛЕШКО Олександр Макарович (09.04. 1938)

З кінця 20-х років у Полтаві почала роботу столярно–різьбярська промислово–кооперативна артіль, яка об'єднувала народних майстрів з метою полегшення збуту продукції. Одночасно з роботою кооперативних підприємств різьбою займалась і значна кількість індивідуальних майстрів, творчість яких надовго визначила художній рівень і стан народного різьбярства у полтавському

краї. Тому кожен, хто мав бажання виготовляти вартісні, художні речі, прагнув закінчити відповідний заклад.

Після закінчення школи Олександр вступив на навчання у Яворівську школу художніх ремесел, де здобув фах різьбяр. Закінчив училище у 1957 році. Його майстром–наставником був С.Мельник, з яким він підтримував дружні стосунки впродовж багатьох років. Надсилав йому газети, в яких йшлося про його творчість.

Після армії О.Олешко повернувся у рідне село, де влаштувався на роботу у зоотехнікум викладачем креслення і малювання, вів також гуртки різьбярства, які були популярними серед сільської молоді.

Після публікації спеціальної Постанови Ради Міністрів СРСР від 14 серпня 1966 року «Заходи про подальший розвиток народних художніх промислів» активізувалася робота щодо організації осередків народних промислів у тих місцях, де для цього склалися найбільш сприятливі умови. При лісгоспах, фабриках художніх виробів організовувалися цехи і дільниці, яким потрібні були майстри з художньою освітою. У 1971 році О.Олешко перейшов на роботу на виробничо-художнє об'єднання «Полтавчанка» майстром художньої різьби по дереву. Це відкрило перед ним нові можливості – працювати за улюбленим фахом.

На полтавській фабриці художніх виробів ім. Лесі Українки в цеху художньої обробки дерева працював невеликий колектив із семи майстрів, виготовляючи ужиткові речі, архітектурне різьблення, декоративні панно, меблі. Згодом цех було реорганізовано у творчо експериментальну лабораторію художньої різьби, яку очолив О.Олешко. Вона виготовляла лише експериментальні вироби та виставкові експонати, не здійснювала виробничу діяльність, тому як збиткова припинила своє існування на початку 1980-х років. Незважаючи на фінансову підтримку Міністерства місцевої промисловості УРСР і можливість експериментувати, вона не стала справжнім осередком художнього різьблення [8,с.212].

На території Полтавщини здавна застосовувались тригранно-виїмчаста, площинно-рельєфна, рельєфна та контурна різьби для оздоблення різних побутових речей (возів, саней, карет, рамок для фотографій), так і архітектурних деталей будинків. Одним із найпоширеніших видів було площинно-рельєфне різьблення, у техніці якого виконувався здебільшого орнамент рослинного або рослинно-геометричного характеру. Якісне виконання роботи вимагало від майстра володіння широким асортиментом гострих різців, досконалого художнього чуття, натренованих рук і ока, вмілого володіння площинно–об'ємними законами композиції. Роботи раннього періоду майстра тяжіли до яворівської школи, а полтавського колориту його твори набули під впливом робіт різьбярів В.Гарбуза та В.Нагнибіди.

Як творча особистість О.Олешко брав участь у багатьох виставках, мав також і персональні виставки. Тематика творів майстра різноманітна, оскільки попри власні уподобання потрібно було створювати художні вироби і на вимогу часу. Для його робіт характерні різноманітні орнаментальні форми і композиції, які майстер вдало використовує залежно від ідейно-тематичного навантаження твору. Його творам притаманні висока художня майстерність і довершена естетична цінність.

Одна з найкращих робіт О.Олешка – панно «Нескорена полтавчанка», присвячена Лялі Убийвовк. Художньо-естетичне завершення твору досягається вмілим поєднанням засобів різьбярства – плоскої різьби, рельєфу, орнаменту та тексту. Він також створив серію портретів своїх сучасників, зокрема, колег – майстрів народного мистецтва. Крім того його доробок поповнили портрети відомих українців – Г.Сковороди, Т.Шевченка, П.Мирного тощо.

Із 1983 року він народний майстер декоративно-прикладного мистецтва УРСР, а в 1985 р. його приймають у Спілку народних майстрів.

Діяльність О.Олешка займає особливе місце в формуванні мистецтва художньої різьби, а його роботи гідно доповнюють тематичні колекції майстрів художньої різьби післявоєнного періоду – В.Кваші, В.Нагнибіди, В.Шеремета.

Протягом творчого життя він неодноразово був учасником найвищих конкурсів, а також нагороджений багатьма грамотами та відзнаками. З нагоди 50-річчя майстра на персональній виставці було експоновано понад 150 творів, живопис і скульптура.

Особистісні риси і здібності, що сприяли досягненням: творча обдарованість, практична обдарованість, художній хист, працездатність, наполегливість, висока вимогливість до себе та інших, мотивованість, потяг до експериментування, аналітичні здібності.

КОЛОШИН Анатолій Іванович (08.06. 1941)

В Україні Чернігівський край в різних аспектах займає особливе місце. На крайній півночі українського простору посеред розлогих лугів, безкрайніх ланів і могутніх лісів розташоване стародавнє місто з непересічною долею Новгород–Сіверський. Впливи і традиції іноземних держав, які свого часу панували у цій частині України, не знищили національної ідентичності населення і не вибили його з історичної колії. Ця ідентичність закарбувалася майстрами в традиціях, різних ремеслах, літературі й мистецтві чернігівського краю.

Природа, історія та традиції краю не могли не вплинути на вразливу до естетики душу юнака. Тому після закінчення загальноосвітньої школи в 1958 році Анатолій вступив на навчання у Яворівське художньо-ремісничє училище № 14, яке закінчив у 1961 році. В училищі він навчався у майстра Й.Станька, який допоміг йому зрозуміти основні засади народження творів мистецтва з дерева. Вже в навчальному закладі педагоги відзначили хист здібного юнака до різьби, його працьовитість і старанність. Він наполегливо засвоював основи та удосконалював техніку різьблення, брав участь у різних заходах.

Після закінчення училища А.Колошин спочатку працював в манері свого вчителя Й.Станька, але згодом присвятив багато часу вивченню зразків чернігівського різьблення по дереву, місцевих форм й візерунків. У результаті чого він опанував сіверянську традицію художньої різьби, у нього почав формуватися власний підхід до художньої обробки дерева, розширився асортимент виро-

бів. Цьому також сприяли художні виставки різних рівнів, у яких він брав участь.

Відродженню різьблення по дереву, зокрема на Чернігівщині, посприяло Міністерство лісового господарства. Упродовж 1970-1975 рр. А.Колошин працював творчим майстром спочатку в сувенірному цеху Новгород-Сіверського лісгоспзагу, а згодом у художніх майстернях Художнього фонду України, виготовляючи різноманітну сувенірно-подарункову продукцію столярних і токарних форм: мисники, сільнички, набори меблів, декоративні тарілки у традиціях яворівського різьблення. Його роботи відзначалися високим художнім смаком і технологічним рівнем виконання, у них поєднувалися ретельність столярної роботи та чистота виконання різьби.

У 1975 році А.Колошин починає працювати на творчо-виробничому підприємстві Чернігівського осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, діяльність якого сприяє збереженню національного духу древньої Чернігівщини. Саме у цьому осередку були створені умови для симбіозу народного і професійного мистецтва, для зростання професійної майстерності народних митців. У 1980-х рр. він розширює діапазон робіт, додаючи до столярних і токарних форм ще й довбані.

Майстер не лише відродив традиції чернігівського тригранно-виїмчастого різьблення, але й творчо їх розвинув. Для його робіт характерними є фризіві елементи та композиції, чергування насиченого візерунка з незайманим тлом. У виробах вдало поєднується символіка дохристиянської та християнської доби. Він дуже ретельно проробляє найменші деталі, що надає його виробам витонченості. Його улюбленими елементами є шестипелюсткові розетки, які він подає у різних виглядах. Щоб збагатити можливості різьблення, він також експериментує з матовими покриттями на основі воску. Твори майстра вважаються класикою сучасного народного мистецтва.

Навколо А.Колошина сформувалася мистецька школа чернігівської народної різьби по дереву, яка сьогодні є провідною в Україні. У 1983 році він

став членом Національної спілки художників, в 1991 році – Національної спілки майстрів народного мистецтва України, а в 1996 році отримав звання «Заслужений майстер народної творчості України».

Найвищі здобутки в галузі народного мистецтва відзначаються престижною українською премією ім. Д.М.Щербаківського, етнографа, дослідника українського народного мистецтва, члена Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського товариства охорони пам'ятників старовини та мистецтва; почесного члена Української Академії мистецтв (1918 р.) та дійсного члена НТШ. Цією премією у 2001 році був відзначений А.Колошин за значний внесок у розвиток чернігівського різьбярства. За вагомий внесок у розвиток національної культури, створення класичної школи сіверського різьблення та багаторічну працю по відродженню стародавніх традицій чернігівського різьблення він у 2011 році удостоєний звання лауреата Чернігівської обласної премії імені Михайла Коцюбинського у номінації «Декоративне та образотворче мистецтво» [11].

У кінці 2015 р. А.Колошин був нагороджений відзнакою Міністерства культури і туризму «За збереження народного мистецтва». Його твори знаходяться в колекціях українських президентів, закордонних поціновувачів народного мистецтва, зберігаються в київських і чернігівських музеях.

Особистісні риси і здібності, що сприяли досягненням: творча обдарованість, художній хист, художньо-естетичний смак, працездатність, наполегливість, старанність, висока вимогливість до себе та інших, мотивованість, спостережливість, аналітичні здібності, педагогічні здібності.

Учні та послідовники: А.Іваньков, В.Ворожбит, А.Бондаренко, А.Колошин (син) з Новгорода-Сіверського; О.Колоша з Чернігова; С.Святний та Г.Василенко з Ніжина; І.Білевич з Глухова.

АРИВАНЮК Іван Іванович (08.01. 1948)

Після закінчення школи у рідному селі на Волині І.Ариванюк подався на Львівщину і вступив на навчання до Івано-Франківського художнього профтех-

училища №14. Він закінчив училище з відзнакою і за розподілом потрапив на роботу в Ківерцівський держлісгосп, де протягом 30 років очолював сувенірний цех, був його головним художником.

І.Ариванюк уважно вивчав особливості поліської різьби в музейних експозиціях і в селах, зростав професійно як художник–різьбяр, одночасно опановував тонкощі виготовлення кий для гри в більярд. Крім сувенірної продукції цех виготовляв також специфічний спортивний інвентар для гри в більярд – кий.

Як головний художник він створював зразки виробів для наступного тиражування, а крім того виготовляв індивідуальні художні твори – таці, тарілки, ужитково-декоративні предмети. Його авторські твори відзначалися витонченими формами і були багатшими у порівнянні з традиційними поліськими орнаментами [12, с.39]. Найкраще талант художника розкривався у разі виготовлення «почесного замовлення»: це могла бути робота на важливу виставку або на подарунок організації чи відомій людині. Зокрема, за часів радянської влади різьбярі часто виготовляли портрети Леніна, які були офіційними подарунками того часу. Один з таких портретів І.Ариванюк виготовив для творчого звіту Волинської області, який відбувався у київському палаці «Україна». А згодом цей портрет «виплив» у кабінеті тодішнього першого секретаря Компартії України В.Щербицького [5].

Цікавою є також історія різьбленого портрета кубинського революціонера Ф.Кастро. Портрет майстер виготовив на замовлення офіційних осіб, не підозрюючи, куди він потрапить. А сталося так, що делегація Радянського Союзу на чолі із Л.Брежнєвим відбула на Кубу з дружнім візитом. Серед різних подарунків був і портрет Ф.Кастро. Цей портрет настільки сподобався лідеру кубинців, що він дізнався хто був автором і на знак подяки подарував свою книгу з автографом. А ще за цей портрет І.Ариванюк отримав 100 крб. премії [5].

У 1976 році у кіножурналі «Радянська Україна» за квітень (№14, Арх. № 6152), знятий Укркінохронікою, демонструвався кінорепортаж з Ківерців Волинської області. У ньому йшлося про роботу майстрів–паркетників із виготов-

лення художнього паркету, а також демонструвалися зразки готових виробів. Друга частина кіносюжету була присвячена висвітленню роботи заслуженого майстра народної творчості УРСР І.Ариванюка з молоддю. Насамкінець були продемонстровані художні вироби з дерева [10, с. 16].

Іншим напрямом творчої діяльності І.Ариванюка є виготовлення більярдних кійів. Поєднання в одній особі професійного майстра з виготовлення спортивного інвентару для більярду, художника-різьбяра і спортсмена стали підґрунтям його спортивних досягнень, а також якості виробів.

Гра у більярд завжди була елітною, малодоступною для пересічного радянського громадянина. Як згадує І.Ариванюк, вони з братом після роботи часто навідувались у більярдну спочатку чисто з професійною метою. На той час у Луцьку був лише один більярдний стіл у Будинку офіцерів. Найкращий виробник той, хто на практиці знає найтонші нюанси гри. Тому не дивно, що гра у більярд для братів поступово перетворилась у спортивне захоплення. Протягом усіх років, що брати захоплюються більярдом, вони проводили власні дослідження щодо покращення спортивних, експлуатаційних та естетичних характеристик кійів, відпрацьовували методи і удосконалювали технології їх виготовлення. Першим кием, що виготовили брати, Аслан Бузоев виграв два турніри на першість Радянського Союзу з більярду. З того часу почала підніматися вгору зоря їх слави. Сьогодні авторські кії для класичного і російського більярду роботи братів Ариванюків вважаються одними з найкращих не лише в Україні, але й за її межами [4;5].

У технічному аспекті важливу роль відіграє точність руху, адже кожен міліметр впливає на результат гри. Тому склалося так, що, з одного боку, технічність рухів різьбяра, і, з другого боку, розуміння технології гри, сприяли формуванню спортивних успіхів І.Ариванюка. У 1991 році він перший в Україні отримав звання майстра спорту з більярду, у 2013 році він став переможцем європейського турніру ветеранів. Його учень, лучанин С.Тимчій, у 2013 році виграв першість України у дисципліні «Динамічна піраміда», граючи кием роботи

І.Ариванюка. Того ж року федерація більярдного спорту Волині, яку очолює І.Ариванюк, поповнилась ще одним майстром спорту – С.Тимчієм [4]. Влітку 2014 року сайт «Дуплет» провів опитування серед гравців щодо якості кийів для більярду роботи різних майстрів; перше місце в ньому виборов І.Ариванюк [19].

Сьогодні І.Ариванюк відомий не лише як майстер з різьблення, але й серед прихильників більярду як спортсмен і виготовлювач авторських високоякісних кийів.

Особистісні риси і здібності, що сприяли досягненням: творча обдарованість, практична обдарованість, художній хист, художньо-естетичний смак, працездатність, наполегливість, старанність, мотивованість, спостережливість, аналітичні здібності, врівноваженість.

Таким чином, у пошуках нових форм національного самовираження з'являються інновації, що дають поштовх до виникнення етномистецьких традицій і сприяють формуванню мистецької школи. Такою інновацією була Яворівська різьба, започаткована Й.Станьком, усе життя якого було пов'язане з Яворівщиною. Характерною рисою його творчості було постійне звернення до художньої спадщини рідного краю. Як художник він зумів показати її як явище у народному мистецтві, як педагог – підготувати численну кількість учнів і послідовників, які з успіхом працюють у різних сферах, зробили значний внесок у розвиток художнього виробництва та мистецтва в Україні. Це дає підставу вважати, що Івано-Франківське ХПТУ ім. Й.П.Станька зробило значний внесок у формування «Яворівської мистецької школи», має створені відповідні організаційно-педагогічні умови для збереження і розвитку кращих традицій Яворівщини.

До подальших напрямів досліджень відносимо вивчення освітньо-методичного внеску випускників, що залишились працювати в училищі та гідно розвивають традиції «Яворівської мистецької школи».

Література

1. Аникеева, О.А. «Резной» промысел в Абрамцево: диалог кустарей и художников /О.А. Аникеева, Е.С.Аникеев // Сервис в России и за рубежом. – 2011. – Вып. № 7. – С.159-166.
2. Арутюнов, С.А. Обычай, ритуал, традиция / С.А. Арутюнов // СЭ.— 1981.— N 2.— С. 98.
3. Біографічний метод // Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – Вид. друге, допов., випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – С.52.
4. Зубенко, Т. Більярдист із Луцька у 20 років – чемпіон України з «динамічної піраміди» / Т.Зубенко. – Режим доступу: <http://slovovolyni.com/ukr/interviews/13778/> (24.11.2013)
5. Иван Иванович Ариванюк «Луцкий» немного об известном мастере. – Режим доступу: <http://billiarde.com.ua/ivan-ivanovich-arivanyuk-luckij-nemnogo-o-izvestnom-mastere>
6. Иван Севера. – Режим доступу: <http://art.lviv-online.com/ivan-severa/>
7. Ігнатенко, О. Вплив мистецького середовища повоєнного Львова на формування сучасної творчості скульптора Івана Самотоса / О.Ігнатенко // Народознавчі зошити. – 2012. – № 4 (106). – С.708–718.
8. Історія декоративного мистецтва України. Т. 4. Народне мистецтво та художні промисли ХХ століття : У 5 т. / [гол. Ред.. Г.Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім.. М.Т.Рильського. – К., 2011. – 512 с.: ілюстр. – 178 с.
9. Кавас, К.М. Із спогадів про майстра : рукопис / К.М.Кавас. – смт. Івано–Франкове, 2003. – 19 с.
10. Кінолітопис : анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1976 – 1985). – К. : ЦДКФФА, 2015. – 1239 с.:
11. Колошин Анатолій Іванович. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

12. Лащук, Ю. П. Народне мистецтво українського Полісся / Ю.П.Лащук. – Львів : Каменяр, 1992. – 145 с.
13. Наукова школа // УРЕ. Том 7. – Вид. друге. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1982. – С.261.
14. Севера Іван Васильович [Електронний ресурс] // Львівська національна академія мистецтв. Академія. Час. Особистості. – Режим доступу: <http://www.logos.biz.ua/proj/lnam/online/lnam--19.pdf>
15. Станкевич, М.Є. Мистецтвознавчі аспекти теорії традиції / М.Є.Станкевич // Народознавчі зошити. – 1997. – №2. – С.91–99.
16. Стебельський, Б. Школа деревного промислу в Яворові і дещо з історії деревних промислів Яворівщини / Б.Стебельський // Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто : [б. в.], 1984. – С.470–484.
17. Ignas Katarzyna. Malowany wózek, para siwych koni... Dawne zabawki wiejskie. <http://kulturaludowa.pl/aktualnosci/malowany-wozek-para-siwych-koni-dawne-zabawki-wiejskie/> Dodano: 18 czerwca 2013
19. Mosurski A. Pierwszy dyrektor - Władysław Jan Alojzy Niemczynowski <http://www.zsken.edu.pl/index.php/szkola/informacje-o-szkole/historia-szkoly/46-pierwszy-dyrektor-wadysaw-jan-alojzy-niemczynowski>
20. <http://www.duplet.com.ua/dupletforum/>

ВИПУСКНИКИ «ЯВОРІВСЬКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ»: ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ

У статті розглядаються конкурентні переваги освітнього закладу, який готує фахівців художньою профілю. Розуміння конкурентних переваг є особливо важливе в сучасних умовах, коли відбувається модернізація професійно-технічної освіти. Основна увага в статті зосереджена на ролі навчального за-

кладу в формуванні такого явища як «Яворівська художня школа» на прикладах випускників Івано-Франківського ХПТУ ім. Й.П.Станька.

Ключові слова: художня діяльність, фахівець художнього профілю, професійна підготовка, художній професійно-технічний навчальний заклад, Яворівська мистецька школа.

GRADUATES " Yavoriv art school ":PROFESSIONAL PORTRAIT

In the article the competitive edge educational institution that trains specialists art profile. Understanding the competitive advantage is particularly important in the present circumstances, when there is the modernization of vocational education. The focus of the article focuses on the role of the institution in shaping this phenomenon as " Yavoriv art school " graduates with art vocational educational establishment after Y.P.Stanko.

Keywords: artistic activity, specialist art profile, professional training, art vocational educational establishment, Yavoriv art school.